حوکمڕانی پارتیی و یەکێتی ئەندازیاری شکستخواردووی سەرکوتکاری!.. ڕێبوار یاسین فەتاح

نهێنی مووچەی مانگەکانی ١١و ١٢ی(ساڵی ٢٠٢٥)

مووچەی مانگەکانی (١١ و ١٢) خراوەتە ئەستۆی حکومەتی هەرێم و پێویستە لە پارەی فرۆشراوی نەوت بیدات!
وەزارەتی دارایی فیدراڵ هەموو ئەو نەوتەی لە (٢٣/ ٣ / ٢٠٢٣ تا ٢٧/ ٩/ ٢٠٢٥)
هەرێمی کوردستان بە تەنکەرو پاڵاوگە فرۆشتوویەتی لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان ئەژمار کردووە، بەهۆیەوە بڕی نزیکەی (١٠ ترلیۆن) دیناری لەسەر هەرێمی کوردستان ئەژمار کردووە کە بەشی زیاتر لە مووچەی (١٠ مانگ) دەکات!
کابینەی نۆیەمی حکومەتی ماوە بەسەرچوو لە ڕاگرتنی فرۆشتنی نەوت بە بۆری تا ڕادەستکردنی نەوت بە سۆمۆ، بە ماوەی (٣٠ مانگ) هەموو ڕۆژێک نزیکەی (٣٢٠ هەزار) بەرمیل نەوتی بە تەنکەرو پاڵاوگە فرۆشتووە کە نزیکەی (٢٨٨ ملیۆن) بەرمیلە، داهاتەکەشی نەدراوەتە وازارەتی دارایی هەرێم و نەشدراوەتە بەغدا، بۆیە بەغداش ئەو نەوتەی هەموو بە نزیکەی (١٠ ترلیۆن) دینار لەسەر هەرێمی کوردستان خەمڵاندووەو لە بودجەو مووچەی هەرێمی کوردستان داشکاندووە!
بە پێی نووسراوی ژمارە (١٤٥٠٢) وەزارەتی دارایی فیدراڵ لە (٢٨/ ٥/ ٢٠٢٥) کە لە ڕێگەی نوێنەرایەتی حکومەتی هەرێمەوە ئاراستەی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێم کراوە، وەزارەتی دارایی فیدراڵ پێی وایە هیچ پارەیەک بۆ مووچەی کوردستان نەماوە، شەش مانگی ئەمساڵیش لەسەر بنەمای ڕێککەوتنی هەردوو حکومەت بە ڕادەستکردنی نەوت بە سۆمۆو بڕیاری سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیرانی فیدراڵ نێردراوە، ئەگەرنا وەزارەتی دارایی فیدراڵ سورە لەسەر بۆچوونەکەی، ئەم بۆچوونەشیان پاڵپشتە بە ڕاپۆرتێکی هاوبەشی هەردوو دیوانی چاودیری هەرێمی کوردستان و فیدراڵە!
بەداخەوە وەزارەتی دارایی هەرێم ئەم ڕاستیە بە خەڵک ناڵێت، لە کاتێکدا خودی وەزارەتی دارایی و خەزێنەی گشتی یەک دینار لە پارەی ئەو نەوتە فرۆشراوەی بە تەنکەرو پاڵاوگە بۆ نەگەڕاوەتەوە!

ئەگەر بەرپرسانی حکومەتی هەرێم بەتایبەت چوار وەزیرە کوردەکەی نوێنەری هەرێمی کوردستان لە حکومەتی فیدراڵ پێیان وایە ئەمە ستەمەو بەغدا لە کوردستانی دەکات بۆچی لە کۆبوونەوەی ئەنجومەنی وەزیران هیچیان نەوت؟ بۆچی ڕێگەچارەیەکیان نەخستەڕوو بۆ پابەندی بەغدا بە خەرجکردنی ئەو دوو مووچەیە؟ بۆ داوای ڕێگە چارەیەکیان نەکرد بۆ نەفەوتانی ئەو دوو مووچەیەو دۆزینەوەی ڕێگەچارەیەک نە زامنکردنی خەرجکردنی لە (٢٠٢٦)؟

ئێستا بەرپرسیاری چارەنووسی ئەو دوو مووچەیە ڕوونە کە لای حکومەتی هەرێم و بەرپرسانی دەسەڵاتە، ئەویش یان حکومەتە ماوە بەسەرچووەکەیان لە پارەی فرۆشتنی سێ ساڵەی ڕابردووی نەوت ئەو دوو مووچەیە بدات، یان فشار بکات بەغدا ڕێگەیەک بۆ خەرجکردنیان لە (٢٠٢٦) بدۆزێتەوە!

خەرجنەکردن و دواخستن و لەبرین و پاشەکەوتی مووچە، نەریتی نەگریسی یانزە ساڵەی هەردوو کابینەی هەشتەم و نۆیەمی حکومەتی لایەنەکانی دەسەڵاتە، ستەمەکە بەردەوام لە خەڵکی کوردستان و مووچەخۆران دەکرێت!

ئەگەر حکومەتی کاربەڕێکەری هەرێم پێنەدانی دوو مووچەی ئەمساڵە دەخاتە ئەستۆی حکومەتی عێراقی، ئەی بۆچی خۆی مووچەی ٣٧٩٣٣ مامۆستای گرێبەستی پەروەردە و ٤١٠٠ مامۆستای گرێبەستی خوێندنی باڵا دابین ناکات لەکاتێکدا کە مووچەی ئەم مامۆستایانە لەسەر داهاتی ناوخۆیەو سەرجەم پارەکەی تەنها ٢٤ ملیار دینارە بۆ هەر مانگێک کە پارەی چەند کاتژمێرێکە لەداهاتی ناوخۆ.

چۆن لە کابینەی نۆیەم، ڕێژەی هەژاریی و برسێتی زیادیکرد؟

چەند ڕێژەیەک لەمەوپێش لە کەناڵێکی تەلەفزیۆنییەوە باسي لە ڕێژەی هەژاریی کرد لە کوردستان، وتي ئەگەر نرخی کارەبا بەمجۆرە بەرز بکرێتەوە، کە کارەبا بە (١٠٠,٠٠٠) خێزان دابین دەکات کە لە خوار هێڵی هەژارییەوەن؟ لە ڕاستیدا پاش پیاچوونەوە بە ژمارەکان، بەم دەرکەوت ژمارەکە لەوە زیاترە باسي کردووە، بۆیە بە پێویستم زانی لەم وتارەدا بە وردی تیشک بخەمە سەر ڕێژەی هەژاریی لە کوردستان:

یەک/ ڕێژەی هەژاریی چەندە؟

بە پێی نوێترین ڕووپێوییە فەرمییەکانی هەژاریی، ڕێژەی هەژاریی لە ماوەی تەمەنی کابینەی نۆیەم بە (%١٠) بەرزبووەتەوە، لە کاتێکدا لە ساڵی (٢٠١٨) ڕێژەی هەژاریی لە کوردستان (%٦) بوو! واتە چوار پلە خەڵک زیاتر هاتووەتە نێو هێڵی هەژارییەوە!

بە پێی ڕووپێوییە فەرمییەکان کە وەزارەتەکانی پلاندانانی عێراق و هەرێمی کوردستان بە هاوکاری بانکی دەولی ئەنجامیانداوە، لە ساڵی (٢٠١٨)، ڕێژەی هەژاریی لە کوردستان تەنها (%٦) بووە کە دەکاتە

(٣٤٦,٥٠٠) هاووڵاتی لە چوارچێوەی نزیکەی (٦٩,٣٠٠) خێزاندا، بە پێی ژمارەی دانیشتووانی ساڵی (٢٠١٨) کە (٥,٧٧٥,٠٤٣) کەس بووە.
بەڵام بە پێی تازەترین ڕووپێوی، پاش پێنج ساڵ لە تەمەنی کابینەی نۆیەم، ڕێژەی هەژاریی بەرزبووەتەوە بۆ (١٠%) کە دەکاتە (٦٣٧,٠٦٦) هاووڵاتی، لە چوارچێوەی (١٢٧,٤١٣) خێزاندا.

دوو/ هەژاریی چییە؟

دەرهێنانی ڕێژەی هەژاریی بابەتێکی پیشەیی زانستییە، پشت بە چەند پێوەرێک دەبەستێت، هەروەها پێویستی بە ڕووپێوی مەیدانی هەیە، بەڵام هەموو پێوەرەکان کۆکن لەسەر چەند پێوەرێک کە پەیوەندیان بە دۆخی کۆمەڵایەتی و ئابوری و پەروەردەیی و تەندروستییەوە هەیە، واتە بۆ ئەوەی هاووڵاتییەک لەسەروو هێڵی هەژارییەوە بێت، پێویستە لانیکەمی پێداویستی خواردن و شوێنی مانەوەی شایستەو دەستگەیشتن بە پەروەردەو تەندروستی هەبێت، تا بتوانێت لانیکەمی پێداویستییەکانی بۆ ژیانێکی ئاسایی بەدەست بهێنێت.

سێ/ چۆن هێڵی هەژاریی دەستنیشان دەکرێت؟

بە چەند ڕێگەیەکی جیا جیا هێڵی هەژاریی لە هەر وڵاتێکدا دیاریی دەکرێت، پاشان هەر تاک یان خێزانێک کەوتە خوار ئەو هێڵەوە ئەوە بە هەژار ئەژمار دەکرێت، هێڵی هەژاریش دەکرێت لەسەر بنەمای داهاتی تاک یان خەرجی تاک دەستنیشان بکرێت بە ڕەچاوکردنی ناوەندی ئاستی بژێوی بۆ هەر تاک یان خێزانێک.
بە پێی ستانداردێک کە لەلایەن ڕێکخراوی هاریکاریی ئابوری و یەکێتی ئەوروپاوە پەیڕەو دەکرێت، هێڵی هەژاریی لەسەر بنەمای ئاستی داهاتی تاک دەستنیشان دەکرێت بە ڕێژەی (٦٠%) لە داهاتی خێزان.
بە پێی ڕووپێوییەکان، ئاستی هێڵی هەژاریی لە کوردستان بە (١٣٧,٠٠٠) دینار بۆ تاک دەستنیشانکراوە، واتە بۆ خێزانێکی پێنج کەسی (٦٨٥,٠٠٠) دینار، واتە هەر تاکێک لە (١٣٧ هەزار) دینار کەمتریی هەبێت و هەر خێزانێکی پێنج کەسی مانگانە داهاتەکەی کەمتر بێت لە (٦٨٥ هەزار) دینار، ئەوە دەکەونە خوار هێڵی هەژارییەوە، واتە ناتوانن لانی کەمی پێداویستییە بنەڕەتییەکانی ژیانیان دابین بکەن.
لە ڕاستیدا ئەمە مانای ئەوە نییە کە هەر خێزانێک لەسەروو (٦٨٥ هەزار) دینارەوە داهاتی هەیە چ مووچە یان کارو کەسابەت، ئیتر ئەو خێزانە خۆش دەژیی، نەخێر، بەڵکو پێداویستی ژیانێکی ئاسایی لە کوردستان لە ناوەندی شارەکان بریتییە لە (١,٢٥٠,٠٠٠) بۆ خێزانێکی پێنج کەسی، واتە هەر خێزانێک بیەوێت بە ژیانێکی ئاسایی بژی، پێویستە داهاتی خێزان لە (١,٢٥٠,٠٠٠) دینار زیاتر بێت، ئەگەرنا ناتوانێت پێداویستییە سەرەکییەکانی بە پێی پێوەرە کۆمەڵایەتی و

ئابورییەکان دابین بکات، کە من پێم وایە تەنانەت ئەو خێزانانەی مووچەشیان هەیە ژمارەیەکی زۆریان ناگەنە ئەم ئاستە.

چوار/ هەژارەکان کێن؟

ئەگەرچی نیشانەیەکی تایبەت نییە بۆ ناسینەوەی بە پۆلێنکردنی خێزانی هەژار، بەڵام بە شێوەیەکی گشتی زۆرینەی هەژارەکان لە کوردستان بریتین لە (کەمئەندامان بەتایبەت ئەوانەی سەرەک خێزانن، منداڵانی بێ سەرپەرشت و ئەو ئافرەتانەی هاوسەرەکانیان لەدەست داوە، بەساڵاچووان و پەککەوتەکان، نەخۆشانی درێژخایەن، کرێکارانی کاری ڕۆژانە، بێکارەکان، ئەو ئافرەتانەی هاوسەرەکانیان حکومدراون)، ناڵێن هەموو ئەمانە هەژارەکانن، بەڵکو زۆرینەی هەژارەکان لەناو ئەم پۆلێنە لە خۆەکن.

پێنج/ حکومەت چی بۆ هەژارەکان دەکات؟

تا ساڵی (٢٠١٥)، مانگانە بڕە پارەیەکی کەم (١٥٠ هەزار) دینار لە چوارچێوەی تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی بەناوی (مووچەی چاودێری خێزان) دەدرا بە خێزانە هەژارەکان، بەڵام لە ساڵی ٢٠١٦ ەوە بە پاساوی چاکسازی لە لیستەکانیان ئەو مووچەیە ڕاگیراو تا ئێستا ئەو هاوکارییە بچوکە بە هەژارەکان دەستی پێ نەکردووەتەوە، بەڕێوە ئەوەی جێگەی سەرنجە و بەداخەوە بە زۆرینەی کۆمەڵگە لێی بەئاگان ئەوەیە کە حکومەت لە کوردستان هیچ شتێک بە هەژارەکان ناکات، تەنانەت بە یەک دیناریش هاوکارییان ناکات بە پێچەوانەی عێراق کە نزیکەی پێنج ملیۆن خێزان تۆمارن لە تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی و مانگانە لە نێوان (٢٠٠ تا ٤٠٠ هەزار) دینار هاوکاریی دارایی دەکرێن.

شەش/ بۆچی هەژاریی لە کابینەی نۆیەم زیادی کرد؟

ژمارەیەکی زۆر هۆکار بوونە هۆی بەرزبوونەوەی هەژاریی لە کوردستان، دەکرێت بەمجۆرە ئاماژەیان پێبدەین:

١- نەبوونی هیچ هاوکارییەک بۆ خەڵکی هەژار، نە دارایی بە کاش و نە هیچ جۆرە پێداویستییەکی ژیان.

٢- دواکەوتنی بەردەوامی مووچەو دابەش نەکردنی هەندێک مانگ لە ساڵێکدا.

٣- زیادکردنی باج و کرێی خزمەتگوزاریی (ڕسومات) لە زۆر بوار (وا ئێستەش دەیانەوێت کارەبا لەسەر هاووڵاتیان گران بکەن!).

حەوت/ چی بکرێت؟

لە ڕاستیدا ئەوەی وایکردووە کە نابینین خەڵک لەسەر شەقامەکان لە برسا بمرێت، تەنها چاکی و باشی کۆمەڵگەکەیە، کە خێرخوازان و چاکەکاران و دەیان گروپ و ڕێکخراو بەردەوام هاوکاریی بۆ هەژارەکان کۆ دەکەنەوە و بەسەریاندا دابەشی دەکەن، ئەگەرنا دۆخەکە

زۆر خراپتر بوو لەوەی ئێستە، بەڵام ئەگەر بە زوویی بیر لە چارەسەرێک بۆ هەژاریی نەکرێتەوە، ئەوە دوور نییە لە چەند ساڵی ئایندەدا کوردستان ڕووبەڕووی دۆخێکی خراپتری هەژاریی ببێتەوە، بۆیە پێویستە زۆر بە زوویی ئەم هەنگاوانە بگیرێتەبەر:

١ـ دابینکردنی هاوکاریی دارایی بە هەژارەکان بە پێی زانیاریی و تۆمارکردنیان لە ڕێگەی فەرمانگەکانی وەزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتییەوە، هاوشێوەی عێراق و زۆرینەی زۆری وڵاتانی دونیا کە هاوکاریی مانگانەیان بە خانەوادە هەژارەکان هەیە بێ بەرانبەر.

٢ـ هەڵوەشاندنەوەی هەموو ئەو باج و ڕسوماتە نایاساییانەی کە لە ماوەی پێنج ساڵی ڕابردوو زیاد کران.

٣ـ دابینکردنی مووچەی مووچەخۆران هەموو مانگێک، لە کاتی خۆیدا، بەبێ لێبڕین، بەبێ دواخستن، هەمو.

٤ـ پشتیوانیکردنی گەنجان بۆ دامەزراندن یان دۆزینەوەی هەلی کار بۆیان یان پشتیوانی دارایی بۆ دروستکردنی پڕۆژەی بچوک تایبەت بە خۆیان بە قەرزی درێژخایەن بەبێ خستەسەری هیچ زیادەیەک.

ڕێبوار یاسین فەتاح